

**PERKEMBANGAN INSTITUSI PENGAJIAN TINGGI SWASTA (IPTS)
DI MALAYSIA, 1957-2010**

**THE DEVELOPMENT OF PRIVATE HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS (IPTS) IN MALAYSIA, 1957-2010**

**Aishah Bee Ahmad Tajudeen
Sivachandralingam Sundara Raja
Universiti Malaya (UM)**

Abstrak

Institusi Pengajian Tinggi Swasta (IPTS) merupakan Institut Pengajian Tinggi (IPT) yang menjadi pilihan pelajar di Malaysia melanjutkan pelajaran dalam pelbagai pilihan kursus pengajian selama ini. IPTS dilihat mempunyai perkembangan yang menarik dan telah mendapat perhatian khusus daripada Kerajaan Persekutuan sepanjang tempoh yang dinyatakan. Malah perkembangan IPTS di Malaysia telah mewarnai perkembangan sistem pendidikan negara dan telah melahirkan ramai graduan yang berkualiti serta mempunyai kepakaran dalam pelbagai sektor pekerjaan. Oleh itu, makalah ini ingin melihat sejauhmana perkembangan IPTS di Malaysia dari tahun 1957 sehingga tahun 2010. Kajian ini bermula tahun 1957 ekoran tahun ini merupakan bermulanya kemerdekaan tanah air. Manakala penyelidikan ini berakhir pada tahun 2010 kerana tamatnya dasar pendemokrasian IPTS di Malaysia. Penyelidikan ini memperoleh bahan dan maklumat daripada Arkib Negara Malaysia, Perpustakaan IPTA di Malaysia, IPTS yang tersenarai, temubual dan lain-lain lagi. Hasil kajian mendapati, IPTS telah memberi nafas baru dalam sistem pendidikan di Malaysia yang merujuk kepada IPT dalam tempoh yang dinyatakan.

Kata kunci: IPTS, IPT, Sistem Pendidikan, Malaysia, Pelajar

Kata Kunci: IPTS, IPT, Sistem Pendidikan, Malaysia, Pelajar

Abstract

Private Higher Educational Institutions (PHEIs/IPTS) are part of the choices for Malaysian students to pursue their studies in various courses at Higher Educational Institutions (HEI/IPT) all these while. IPTS have had interesting progress and caught specific attention from the Federal Government during these years. In fact, the development of Malaysian IPTS has contributed to the overall growth of national education system and these institutions have also produced many qualified graduates who are skillful in many aspects of the job market. Hence, this paper aims to study the development of IPTS from 1957 to 2010. The study began in 1957 which was also the year Malaysia gained its independence. In 2010, the research came to an end due when Private Higher Educational Institution democratic policies came to a halt. For the purpose of this study, materials and information are derived from the Malaysian National Archive, public universities' libraries, listed IPTS, interviews and others. Results show that IPTS have given a new life to the Malaysian education system during those years of study.

Keywords: IPTS, IPT, Education System, Malaysia, Student

Pengenalan

Pendidikan tinggi atau pendidikan tertiar merujuk kepada pelajar yang telah menamatkan sekolah menengah dan meneruskan pengajian dalam program yang melayakkan mereka memperoleh kelulusan pada tahap sijil, diploma, sarjana muda, sarjana dan seterusnya sarjana kedoktoran. Pendidikan tinggi merujuk kepada dua institusi iaitu pendidikan tinggi yang disediakan oleh bantuan kerajaan sepenuhnya seperti kolej atau institusi pendidikan tinggi awam (IPTA) dan pendidikan tinggi yang dipelopori oleh pihak swasta. Institusi pendidikan swasta adalah sepenuhnya diuruskan oleh sektor swasta merangkumi kolej atau Institusi Pengajian Tinggi Swasta. IPTS sememangnya merupakan institusi pengajian tinggi yang telah menawarkan pelbagai tawaran dalam melanjutkan pengajian kepada rakyat Malaysia. IPTS dilihat telah menjadi pilihan kedua rakyat Malaysia selepas IPTA dalam melanjutkan pelajaran mereka kepada peringkat yang lebih tinggi. Hal ini bermaksud rakyat Malaysia mempunyai pilihan lain dalam melanjutkan pelajaran dan tidak hanya bergantung kepada IPTA dalam tujuan yang dinyatakan.

Kajian ini bertujuan untuk meneliti sejauh mana pendidikan tinggi swasta telah menyumbang kepada perkembangan pendidikan negara dari tahun 1957 sehingga tahun 2010. Hal ini kerana kajian ini mendapati kajian lepas berkaitan institusi pendidikan swasta di Malaysia kurang mendapat tempat dalam kalangan cendekiawan di luar dan di dalam negara. Namun begitu masih terdapat beberapa sarjana yang telah menulis tentang pendidikan tinggi swasta. Misalnya, penyelidikan yang berjudul *Kepentingan dan Sumbangan Pendidikan Tinggi Swasta* oleh Norhayati Soin dan Marizan Mubin yang menyarankan kepentingan peranan pendidikan swasta dalam mengimbangi pendidikan negara. Buku ini juga membincangkan objektif penubuhan IPTS, diikuti kategori institusi swasta dan sejarah perkembangan IPTS yang dibincangkan secara menyeluruh. Seorang lagi sarjana iaitu T. Marimuthu dalam penulisan akademik berjudul *The Role of the Private Sector in Higher Education in Malaysia* membincangkan peranan sektor swasta dalam perkembangan pendidikan tinggi swasta. Penulisan ini memperinci perubahan polisi kerajaan dalam memberi peluang kepada pihak swasta terlibat dalam pendidikan tinggi.

Timbulnya persoalan adakah institusi pendidikan swasta di Malaysia tidak mempunyai kepentingan kepada semua pihak terutamanya kepada Kementerian Pendidikan Malaysia, Kementerian Pengajian Tinggi dan Kerajaan Persekutuan itu sendiri? Situasi ini berlaku kerana institusi pengajian awam merupakan pilihan utama dalam kalangan masyarakat selama ini. Malah melalui situasi yang dinyatakan, banyak penyelidikan berkaitan perkembangan institusi pendidikan dan pengajian tinggi di Malaysia sangat bertumpu kepada isu serta permasalahan yang berlaku di institusi pengajian yang dipelopori oleh kerajaan sebelum dan selepas merdeka.

Namun begitu, pendekatan sebegini harus diubah kerana penyelidikan berkaitan Institusi Pengajian Tinggi Swasta sangat menarik untuk ditonjolkan. Melalui dapatan dan hasil kajian berkaitan IPTS, ianya dilihat mampu menyelesaikan isu dan permasalahan semasa berkaitan Institusi Pendidikan Swasta di negara kita. Malah, situasi pada masa kini yang memperlihatkan banyak tertubuhnya Institusi Pengajian Tinggi Swasta di setiap negeri di Malaysia dan memberi peluang kepada pelajar yang tidak layak ke IPTA melanjutkan pelajaran ke IPTS berdasarkan minat serta kemampuan mereka. Sememangnya perkembangan IPTA di negara kita telah memberi panduan dan modul yang kepada pengurusan IPTS di Malaysia selepas itu.

Latar Belakang IPTS di Malaysia Sebelum 1957

Pada era pentadbiran British, pendidikan tinggi formal tidak diberi keutamaan di Tanah Melayu. Perkara ini adalah kerana pendidikan hanya dianggap sebagai aspek kebajikan dan bukan sebagai komoditi pelaburan. Oleh itu, pelajar yang ingin melanjutkan pelajaran misalnya dalam bidang pengajian Islam dan sains lazimnya memilih Universiti Al-Azhar, Mesir dan beberapa institusi lain di luar negara bagi tujuan yang dinyatakan.¹ Hanya beberapa institusi latihan guru disediakan di peringkat tempatan seperti Kolej Islam di Klang, Kolej Latihan Perguruan Sultan Idris, Tanjung Malim dan Kolej Perguruan Perempuan Melayu di Melaka bagi menampung keperluan guru sekolah rendah dan menengah.²

Inisiatif untuk menubuhkan institusi pendidikan tinggi pada mulanya dikemukakan oleh ketua masyarakat Cina di Negeri-negeri Selat. Menerusi desakan mereka, sebuah kolej perubatan ditubuhkan di Singapura pada tahun 1905 dengan nama Straits Settlement and Federated Malay States Medical School dan kemudian ditukar nama kepada The King Edward VII College of Medicine pada tahun 1925.³ Berikutan permulaan pendidikan tinggi di Tanah Melayu sebuah lagi cadangan penubuhan kolej Anglo-Chinese yang berunsur swasta diutarakan oleh komuniti Cina dan Malayan Mission of the Methodist Church pada tahun 1914. Tujuan penubuhan kolej tersebut adalah untuk memudahkan pelajar menduduki peperiksaan untuk penempatan di universiti-universiti British terpilih.⁴

Walaupun begitu, British menolak cadangan tersebut pada tahun 1917 dan menubuhkan Kolej Raffles sebagai tindakan alternatif.⁵ Gabenor Malayan Episcopal Church berpendapat bahawa cadangan seperti itu tidak harus disokong oleh kerajaan kerana pembangunan pendidikan tinggi formal swasta atau persendirian merupakan ancaman kepada falsafah pendidikan British.⁶ Berkemungkinan besar British berpendapat bahawa pentadbiran Tanah Melayu juga terkejut jika isu kewangan dan kawalan pendidikan tiada dalam pegangan mereka.

Sehubungan dengan itu, pentadbiran British juga percaya bahawa pendidikan tinggi berunsur swasta ataupun bidang pengajian yang lain mengancam martabat, kedudukan dan falsafah pendidikan British. Misalnya, cadangan yang diberikan oleh gereja Methodist adalah berasaskan pendidikan tinggi Amerika dan bidang pengkhususannya agak berbeza dengan konsep pendidikan tinggi formal British. Pendidikan tinggi Amerika mengutamakan bidang teknikal seperti perakaunan, sivil, kejuruteraan, sains dan matematik manakala bidang sains sosial seperti teologi, falsafah, bahasa klasik, kesusasteraan dan sejarah dianggap unggul dan menguasai institusi pendidikan tinggi Oxford dan Cambridge.⁷ Selain bidang pengajian, Shenton Thomas juga khuatir penyebaran ideologi komunisme dalam kalangan pelajar berbangsa Cina.⁸ Oleh itu, pada awalnya beliau menolak penubuhan jabatan Pengajian Cina di Kolej Raffles dan menasihati kerajaan dalam memastikan setiap pelajar Cina berminda British.⁹ Perbezaan yang ketara dalam bidang pendidikan tinggi menyebabkan pihak British tidak menyokong penubuhan kolej berfalsafah lain yang tidak diperlukan oleh masyarakat Tanah Melayu pada ketika itu. Berdasarkan pandangan K.G. Tregonning pula, kerajaan bertindak menubuhkan kolej atau universiti kerajaan seperti Kolej Raffles bagi mengelakkan penubuhan kolej-kolej persendirian.¹⁰

Pada tahun 1930-an muncul beberapa institusi swasta yang beroperasi secara kecil-kecilan. Misalnya, Goon Institute merupakan antara institusi swasta terawal ditubuhkan di Malaysia iaitu pada tahun 1936 sebagai pembekal pendidikan swasta kepada orang dewasa.¹¹ Pengasas dan tutor Goon menjalankan tutorial bagi bidang *book-keeping* dan kebanyakan pelajarannya merupakan ahli The Union of

Commercial Union.¹²

Dari sudut lain, tidak dapat dinafikan bahawa pendidikan tinggi Tanah Melayu telah melangkah ke ufuk baharu menerusi Suruhanjaya Asquith pada tahun 1945 dan Laporan Carr-Saunders pada tahun 1948 yang mencadangkan penubuhan segera Universiti Malaya sebagai langkah pertama bagi Tanah Melayu untuk menubuhkan kerajaan sendiri.¹³ Selain itu, pentadbiran British pada tahap ini turut berpendapat bahawa pendidikan pada era pra-merdeka perlu bersifat inklusif.¹⁴ Pesuruhjaya Tinggi Sir Henry Gurney turut menyatakan pendapatnya bahawa dasar pendidikan Tanah Melayu perlu selaras dengan prinsip politik yang memecahkan halangan komunal dan membina perpaduan, kesetiaan dan patriotism dalam kalangan masyarakat majmuk di Tanah Melayu.¹⁵ Dalam era ini juga, wujud beberapa kolej swasta seperti The Stamford College (1950) dan Kolej Islam Malaya (1955) yang menawarkan kursus vokasional dan kemahiran bahasa bagi tujuan komunikasi.¹⁶

Perkembangan IPTS di Malaysia, 1957-1992

Era Pasca Merdeka, 1957-1970

Selepas Tanah Melayu mencapai kemerdekaan, kerajaan mula memberikan perhatian khusus kepada perkembangan pendidikan. Namun begitu, Ordinan Pelajaran 1957 dan Akta Pelajaran 1961 tidak menyentuh mengenai dasar pendidikan tinggi.¹⁷ Pada tahun 1967, Laporan Khir Johari ataupun Laporan Jawatankuasa Perancangan Pelajaran Tinggi telah disediakan dan mengesyorkan bahawa perkembangan universiti perlu selaras dengan Dasar Pendidikan Kebangsaan dan Bahasa Melayu perlu menjadi bahasa pengantar pendidikan dan perkembangan pelajaran tinggi perlu mempertimbangkan keperluan ekonomi, sosiobudaya dan keperluan untuk meningkatkan taraf hidup masyarakat.¹⁸ Pada peringkat ini, penubuhan institusi pendidikan swasta tidak diutamakan kerana fokus kerajaan adalah dalam pembukaan universiti-universiti awam yang bermatlamatkan pengukuhan perpaduan kaum dan integrasi nasional.

Pada waktu ini terdapat beberapa kolej swasta yang masih beroperasi tetapi peranannya sangat terhad. Sebagai contoh, The Stamford Institutes Group of Colleges of Further Education menyediakan kursus dalam pentadbiran perniagaan di CYMA College, Kuala Lumpur pada tahun 1964.¹⁹ Tujuannya adalah untuk meningkatkan peluang pekerjaan dalam kalangan pelajar lelaki lepasan sekolah menengah dalam sektor industri komersial dengan meningkatkan keupayaan mereka dalam bidang perniagaan dan kemahiran berkomunikasi. Oleh itu, pendidikan tinggi menerusi kolej swasta pada dekad ini hanya berperanan dalam melatih pelajar lepasan sekolah ataupun pelajar yang gagal mendapat tempat di universiti awam untuk bersedia bagi alam pekerjaan ataupun melatih mereka untuk memulakan perniagaan persendirian melalui kursus pendek.²⁰ Hanya pada tahun 1968, kerajaan menerima cadangan penubuhan Kolej Tunku Abdul Rahman tajaan Malaysian Chinese Association (MCA) dan kolej tersebut mula beroperasi pada tahun 1969 dengan seramai 510 orang pelajar dalam rancangan pengajian universiti.²¹

Era Dasar Ekonomi Baru (DEB), 1971-1990

Dasar Ekonomi Baru yang dilaksanakan sejurus selepas krisis 13 Mei 1969 telah merapatkan jurang ekonomi dan sosial golongan Bumiputera dan bukan Bumiputera terutamanya dalam isu pendidikan. Misalnya, sebelum tahun 1970, kaum Cina

merupakan majoriti penuntut di Institusi Pendidikan Tinggi Awam (IPTA). Namun, selepas penggabalan Dasar Ekonomi Baru 1971, komposisi pelajar Bumiputera menjadi dominan di IPTA.²² Hal ini berlaku kerana DEB telah melahirkan sistem kuota berasaskan kaum di mana kadar kemasukan pelajar ke IPTA ditetapkan sebagai 55% bagi pelajar Bumiputera dan 45% bagi pelajar bukan Bumiputera.²³ Dasar ini juga dirangsang oleh pengenalan Bahasa Melayu sebagai Bahasa Kebangsaan di universiti awam.²⁴ Dasar ini diselaraskan oleh pengenalan Akta Universiti dan Universiti Kolej 1971 yang membolehkan kerajaan menguasai penubuhan dan pentadbiran IPTA namun institusi pendidikan tinggi swasta di Malaysia tidak tertakluk dalam akta ini pada tahap permulaan.²⁵

Menurut Dr. Viswanathan Selvaratnam, pengenalan DEB menyebabkan pelajar bumiputera yang tidak memiliki keupayaan dari segi kewangan dan mempunyai latar belakang sosioekonomi yang rendah diberi akses kepada pendidikan tinggi.²⁶ Sehubungan dengan itu, peluang kemasukan ke IPTA juga telah diketatkan bagi pelajar bukan Bumiputera dan isu ini telah menyebabkan pengaliran keluar ramai pelajar bukan Bumiputera khususnya pelajar Cina ke luar negara untuk meneruskan pengajian dalam tempoh ini. Dianggarkan seramai 23,000 orang pelajar Malaysia di Britain, England, Australia, New Zealand, Amerika Syarikat dan Kanada telah mengikuti program *foreign exchange*.²⁷ Dari sudut lain, Rangka Pelan Tindakan 1971-1990 menganggarkan keperluan bagi pekerja teknikal berkelayakan ijazah seramai 57,000 orang dalam bidang sains dan 81,000 orang pada peringkat diploma.²⁸ Bagi memperkukuhkan kuasa intelektual negara dalam bidang sains dan teknologi serta dalam bidang profesional, lebih banyak IPT mulai dibina pada dekad 70-an.

Perkara ini menyebabkan fungsi institusi swasta dalam menawarkan pendidikan tinggi mula diutamakan walaupun kebanyakan institusi swasta belum layak mendapatkan pengiktirafan sebagai pembekal pendidikan tinggi yang berpotensi.²⁹ Pada awal 1970-an, pengusaha insitusi swasta mula mementingkan penawaran kursus-kursus pra-universiti.³⁰ Berikutan itu, kursus bertahap tinggi yang diiktiraf oleh badan profesional seperti Association of Chartered Certified Accountants (ACCA), Institute of Chartered Secretaries and Administrators (ICSA), University of London (UOL) mula ditawarkan.³¹ Dr. Viswanathan Selvaratnam berpendapat kerajaan tidak perlu membina lebih banyak institusi untuk menampung aspirasi bukan Melayu dan melalui dasar ini juga kerajaan dapat meningkatkan kapasiti pelajar Melayu dengan menarik lebih ramai pelajar Melayu ke IPTA melalui Institusi Pendidikan Tinggi Swasta (IPTS) sebagai sumber alternatif pendidikan tinggi.³²

Pernyataan Dr. Viswanathan Selvaratnam dapat dibuktikan apabila Genting College dirancang untuk ditubuhkan di Genting Highlands pada tahun 1972 sebagai salah satu langkah untuk mempromosi Pendidikan Tinggi di Malaysia di samping permintaan tinggi daripada ibu bapa dan pelajar.³³ Kolej ini dicadang dengan tujuan menyediakan pelajar untuk melangkah ke universiti terkemuka dalam bidang vokasional seperti perbankan, pengurusan perniagaan, kejuruteraan, automobil, kejuruteraan mekanikal, seni bina, bidang penggambaran, seni komersil dan perhutanan. Namun begitu, kolej swasta ini tidak mendapat subsidi kerajaan dan perlu bergantung kepada sumbangan orang ramai.³⁴ Berkemungkinan besar masalah dana menyebabkan kolej ini dijual kepada kerajaan dalam keadaan hampir siap pada tahun 1979.³⁵

Selain itu, peranan Stamford College pada tahun 1973 pula dapat dilihat menerusi penawaran program HSE/GCE 'A', Singapore Cambridge GCE/MCE, Lower Certificate Education dan Qualifying Test dalam bidang pendidikan perniagaan, pembinaan, sekretariat, dan kejuruteraan disamping menawarkan kursus

bahasa.³⁶ Kepentingan pendidikan tinggi swasta dapat dilihat apabila seramai 64,000 orang pelajar telah menyertai kolej tersebut dengan pembayaran yuran secara ansuran pada dekad 70-an.³⁷

Seiring dengan perkembangan itu, peranan Kolej Tunku Abdul Rahman pada tahun 1976 juga telah meningkat daripada menawarkan program pra-universiti kepada usaha membantu kerajaan dalam meningkatkan kualiti pendidikan tinggi dengan memberi keutamaan kepada bidang perdagangan, sains dan teknologi.³⁸ Pembukaan kolej-kolej tersebut memperlihatkan pendidikan tinggi swasta mula diberi perhatian di Malaysia. Walaupun pendidikan tinggi swasta berperanan tidak lebih daripada pusat tutorial namun tidak dapat dinafikan bahawa pada dekad 70-an, ia menjadi pemangkin kepada kewujudan Institusi Pendidikan Tinggi Swasta (IPTS) di Malaysia.

Peranan institusi pendidikan tinggi swasta mula berubah pada tahun 1980-an dengan kewujudan banyak institusi swasta yang bermatlamat dalam meluaskan pasaran pekerjaan bagi golongan siswazah terutamanya bagi pelajar bukan bumiputera berijazah lanjutan ataupun jurusan lain. Hal ini demikian kerana penggunaan Bahasa Melayu di universiti awam sebagai bahasa pengantar menyempitkan peluang pekerjaan pelajar dan masalah ini telah meningkatkan keperluan pendidikan tinggi yang lebih intensif melalui Bahasa Inggeris. Kekurangan ini dapat diatasi dengan kewujudan IPTS kerana bahasa pengantar di kebanyakan institusi pendidikan tinggi ini adalah Bahasa Inggeris.

Dekad 80-an juga menyaksikan hubungan kukuh antara IPTS dengan beberapa universiti luar negara. Hubungan akademik sebegini telah membantu pengenalan program pemindahan kredit (*credit transfer*) dan program berkembar (*twinning*) di IPTS tempatan. Antara kolej swasta pertama yang menawarkan program ijazah berdasarkan kaedah tersebut ialah Kolej Damansara Utama pada tahun 1983-4. Selain itu, kolej ini juga merupakan IPTS pertama yang bergiat dalam persekitaran kolej dan memangkin program pemindahan kredit ke Broward College di Amerika.³⁹ Pada tahun 1984, seramai 150 orang pelajar kolej tersebut telah ke Amerika melalui program pemindahan kredit.⁴⁰

Selain itu, peningkatan perbelanjaan pendidikan tinggi pelajar Malaysia di luar negara menyebabkan kerajaan mula mempertimbangkan perluasan akses pendidikan tinggi setempat. Misalnya, seramai 38,908 orang pelajar Malaysia berada di luar negara pada awal tahun 1980-an dan angka ini telah meningkat kepada 74,000 orang pada tahun 1986.⁴¹ Daripada jumlah tersebut, seramai 30,000 pelajar menuntut di United Kingdom, 22,000 pelajar di Amerika Syarikat, 9000 penuntut di Australia dan masing-masing 7,000 dan 6,000 pelajar di Kanada dan India.⁴² Berikutan itu, belanjawan kerajaan juga dianggarkan melebihi RM1.5 billion setiap tahun.⁴³ Tambahan pula, kursus perniagaan di Britain bagi pelajar luar telah mencecah £4,000 dari £800.⁴⁴ Krisis kewangan ini menyebabkan program pemindahan kredit dan program berkembar di kolej-kolej swasta tempatan digiatkan berikutan seruan dan galakan daripada Dr. Mahathir, Perdana Menteri Malaysia ketika itu. Berikutan itu, beberapa institusi pendidikan tinggi swasta telah ditubuhkan di Malaysia seperti Sedaya College (1986), Sunway College (1987), HELP Institute (1986) dan institusi kursus ESL (English as Second Language) (1987).⁴⁵

Sehubungan dengan itu, Metropolitan College yang ditubuhkan pada tahun 1986 merupakan kolej pertama yang memangkin program berkembar dalam pengajian ijazah dengan sebuah universiti di Australia.⁴⁶ Peranan kolej ini amat memberangsangkan dalam memperkenalkan pengijazahan dalam bidang perakaunan, ekonomi, kewangan dari Royal Melbourne Institute of Technology (RMIT) di Malaysia.⁴⁷ Manakala, Kolej Damansara Utama pula bekerjasama dengan Middlesex

University dalam menawarkan program berkembar British yang pertama di Malaysia pada tahun 1986.

Pada akhir tahun 1980-an, pelajar yang menuntut di IPTS menjadi tiga kali ganda daripada pelajar IPTA.⁴⁸ Setakat tahun 1984, terdapat 13 buah institusi pendidikan swasta tempatan.⁴⁹ Bilangan pelajar mendaftar di kolej swasta bagi mengikuti kursus-kursus peringkat diploma dan ijazah pula terus meningkat mulai dekad 80-an. Berikut merupakan jadual enrolmen pelajar di institusi pendidikan tinggi swasta di Malaysia.

Jadual 1.1: Enrolmen Pelajar di IPTS

Tahun	Bilangan Pelajar (orang)
1980	5,968
1985	10,023
1990	21,369

Sumber: Shahril Marzuki, Saedah Siraj, Zainun Ishak dan Lee Pau Wing, *Pendidikan di Malaysia*, Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd., 1998, hlm. 147.

Berdasarkan Jadual 1.1, enrolmen pelajar ke Insituti Pendidikan Tinggi Swasta terus meningkat dari tahun 1980 sehingga tahun 1990. Melalui peningkatan ini, dapat dirumuskan bahawa aksesibiliti kepada pendidikan tinggi swasta di Malaysia berkembang dari masa ke masa mulai dekad 80-an. Pertumbuhan institusi pendidikan tinggi swasta secara mendadak adalah berasaskan isu ketidakseimbangan peluang pendidikan tinggi di Malaysia. Menurut Naib Chanselor HELP University Prof Datuk Dr Paul Chan, HELP University ditubuhkan dengan tujuan membantu pelajar Malaysia dalam mendapatkan akses pendidikan tinggi yang saksama.⁵⁰ Walaupun begitu, IPTS hanya mampu memenuhi 8.9% dalam pasaran pendidikan tinggi pada tahun 1985.⁵¹

Era Dasar Pembangunan Negara, 1991-2000

Selaras dengan dasar pembangunan negara, era ini memperlihatkan perkembangan institusi pendidikan tinggi swasta berdasarkan konsep ‘liberalisasi pendidikan’ di samping usaha kerajaan dalam menjadikan Malaysia sebagai hub pendidikan tinggi secara global dengan memperkenalkan dasar *corporatisation*. Dalam era ini, peranan IPTS dapat dilihat dalam menyediakan peluang kepada pelajar untuk melanjutkan pengajian dari peringkat sarjana muda sehingga ke peringkat kedoktoran. Kursus-kursus yang ditawarkan juga bersifat profesional sehinggakan pelajar boleh memperoleh kelulusan sarjana daripada institusi luar negara dengan hanya belajar di dalam negara. Sehingga tahun 1994, terdapat 227 buah kolej swasta di Malaysia.⁵² Selain itu, dekad ini menyaksikan penubuhan institusi pendidikan tinggi swasta sebagai disiplin tunggal yang juga disebut sebagai IPTS generasi kedua. Berikut merupakan antara kolej swasta generasi kedua yang mengutamakan subjek tunggal.

Jadual 1.2: Kolej Swasta Generasi Kedua

Kolej Swasta	Bidang Ditawarkan
Lim Kok Wing Institute of Creative Technology (1991)	Alam bina, seni dan kraf
International Medical School (1992)	Perubatan
Asia Pacific Institute of Information Technology (1993)	Teknologi Maklumat
Workers Institute of Technology, Kolej Bandar Utama, Megatech Institute dan Linton College (1993)	Kejuruteraan
Twintech College (1994)	Teknologi

Sumber: Tan Ai Mei, *Malaysian Private Higher Education: Globalisation, Privatisation, Transformation and Marketplaces*, London: Asean Academic Press Ltd., 2002, hlm.114.

Berdasarkan Jadual 1.2, dapat dijelaskan bahawa IPTS di Malaysia berkembang berdasarkan analisa keperluan guna tenaga semasa, dasar kerajaan dan perubahan keadaan ekonomi negara. Strategi ini menjadi laluan kepada kewujudan dan perkembangan IPTS secara drastik di Malaysia di samping dorongan kerajaan. Misalnya, keperluan pendidikan tinggi negara yang berkualiti tanpa pengaliran keluar mata wang Malaysia dicapai melalui IPTS di samping menstabilkan keadaan ekonomi negara menyebabkan kerajaan melanjutkan kelulusan bagi penubuhan lebih banyak IPTS pada dekad 90-an. Usaha ini menyebabkan kolej-kolej generasi pertama seperti Taylor's College, Sunway College, Kolej Damansara Utama mula mempelbagaikan kursus seperti hospitaliti, pengurusan pelancongan dan hotel dengan meneliti Rancangan Malaysia Keenam yang menegaskan kehendak kerajaan untuk menjadikan sektor pelancongan sebagai industri pertumbuhan baharu.⁵³

Namun begitu, kebanyakan kolej swasta sebelum tahun 1996 hanya menawarkan program diploma dan tidak dibenarkan untuk menjalankan program pengijazahan sepenuh dalam negara. Bagi tujuan tersebut program berkembar dijalankan dalam tempoh 2+1 ataupun 1+2 bermakna dua tahun pengajian dalam negara dan setahun di luar negara ataupun setahun di tempatan dan dua tahun di luar negara.⁵⁴ Ledakan ekonomi 1993-1995 menyaksikan satu lagi tahap perkembangan IPTS di Malaysia iaitu melalui dasar 'pengkorporatan pendidikan tinggi' menerusi gabungan kolej swasta dan pihak perusahaan.

Pada tahap ini kebanyakan perusahaan korporat memiliki saham di samping memiliki kolej-kolej swasta. Sebagai contoh, Stamford College merupakan antara

kolej swasta pertama yang dijual kepada syarikat milik Melayu pada tahun 1994. Perubahan pemilikan seperti ini menyebabkan sebahagian besar kolej yang beroperasi di premis kedai berpindah ke bangunan yang besar dan kondusif yang memangkin peningkatan enrolmen pelajar. Misalnya, HELP College menyaksikan peningkatan pelajar daripada 350 orang kepada 1000 orang dalam lingkungan tahun 1993-1994.⁵⁵ Lebih-lebih lagi, perusahaan korporat turut menubuhkan kolej swasta persendirian seperti Sepang Institute Technology oleh Hong Leong Group pada tahun 1994.⁵⁶ Era ini juga menyaksikan perkembangan IPTA dan IPTS secara mendadak menyebabkan kerajaan telah merangka Akta Majlis Pendidikan Tinggi Negara 1996 yang menjelaskan definisi IPT seperti berikut:

“sesuatu institusi pendidikan yang sama ada ditubuhkan di bawah mana-mana undang-undang bertulis dan termasuklah institusi pendidikan swasta yang menyediakan pendidikan tinggi yang membawa kepada penganugerahan sijil, diploma, ijazah atau setaraf dengannya”.⁵⁷

Bermula dengan akta ini, IPTS dibenarkan untuk menawarkan program jenis ijazah dan dasar ini merupakan suatu langkah kerajaan yang penting dalam perkembangan IPTS di Malaysia. Akta ini bertujuan untuk menyelaras dan menggalakkan perkembangan pendidikan tinggi serta menentukan dasar dan kriteria pengagihan kewangan, enrolmen pelajar, struktur gaji, sistem pengurusan yuran serta kursus pengajian. Selain itu, akta ini turut membolehkan sesuatu IPTS mengadakan kerjasama dengan universiti tempatan dan luar negara serta terlibat dalam perniagaan.⁵⁸ Berikutan itu, Akta Institusi Pendidikan Tinggi Swasta diperkenalkan pada tahun 1996 membenarkan IPTS menubuh dan menjalankan proses pendaftaran, pengurusan, penyeliaan dan kawalan kualiti pendidikan secara persendirian.⁵⁹

Akta-akta lain yang turut diluluskan oleh kerajaan dalam tempoh ini adalah Akta Lembaga Akreditasi Negara 1996 yang bertujuan untuk memastikan kualiti bidang pengajaran, menentukan taraf pencapaian, menetapkan kursus universiti wajib seperti Pengajian Malaysia dan Bahasa Melayu, menasihati serta membuat perakuan kepada Menteri untuk pelaksanaan kursus-kursus di IPTS; Akta Perbadanan Tabung Pendidikan Tinggi Negara 1996 (Pindaan 2000) yang bertujuan untuk memberi pinjaman kepada hampir semua pelajar yang layak untuk meneruskan pendidikan tinggi di dalam negara ataupun luar negara.⁶⁰ Kepentingan IPTS di Malaysia menjadi lebih kukuh dengan penubuhan The Malaysian Association of Private Colleges (MAPCO) pada tahun 1997 untuk mengisi keperluan dan kepentingan dalam mempunyai sebuah persatuan bagi mewakili semua kolej swasta serta merealisasikan hasrat kerajaan dalam membangunkan sektor pendidikan tinggi swasta di bawah Akta Pendidikan Tinggi Swasta dan Lembaga Akreditasi Negara yang diluluskan pada November 1996 oleh Parlimen.⁶¹

Sungguhpun begitu, krisis kewangan pada tahun 1997 sekali lagi telah menyebabkan ibu bapa tidak berupaya untuk menghantar anak mereka ke luar negara menerusi program ijazah berkembar (*twinning programme*). Kerajaan juga tidak berupaya untuk menghantar ramai pelajar bumiputera dan segelintir pelajar bukan bumiputera ke luar negara untuk melanjutkan pengajian. Berasaskan isu ini, Akta 555 telah digubal bagi membenarkan beberapa buah universiti swasta dan kampus cawangan universiti luar negara ditubuhkan di Malaysia dan program ijazah 3+0 telah diperkenalkan di Malaysia oleh Menteri Pendidikan Datuk Seri Najib Tun Razak pada tahun 1998.⁶² Program ini telah mengizinkan pelajar memperoleh ijazah sepenuhnya di IPTS tempatan. Bagi tahap permulaan, hanya 10 buah institusi dibenarkan menjalankan program tersebut. Sunway College merupakan antara kolej pertama yang

merintis program berkembar tempatan dengan menawarkan ijazah universiti luar dengan mengurangkan kos pembelajaran tinggi di luar negara.⁶³ Akta dan dasar-dasar yang bertepatan bagi pengoperasian IPTS telah meningkatkan bilangan IPTS dan enrolmen pelajar. Berikut merupakan bilangan IPTS yang ditubuhkan dan bilangan pelajar dari tahun 1991 sehingga tahun 1999.

Jadual 1.3: Bilangan IPTS dan Pelajar, 1991 – 1999

Tahun	Institusi	Bilangan Pelajar (orang)
1991	140	55,111
1995	227	127,596
1999	616	215,850

Sumber: Kementerian Pendidikan Malaysia, Kuala Lumpur: Jabatan Pendidikan Swasta, 2000.

Data dari Jadual 1.3 menunjukkan pertambahan pelajar yang mendadak di IPTS bermula pada tahun 1995. Dapat dilihat peningkatan enrolmen pelajar mulai tahun 1995 adalah disebabkan oleh dasar pengkorporatan pendidikan tinggi. Bilangan IPTS dan bilangan pelajar yang terus meningkat pada tahun 1999 menunjukkan hasil dasar liberalisasi pendidikan yang dilaksanakan oleh kerajaan melalui penggubalan akta dan pengenalan program atau bidang yang bertaraf tinggi.

Sehingga tahun 1999, terdapat empat jenis IPTS di Malaysia yang dikenali sebagai Kolej Swasta, Universiti dan Kolej Swasta, Kampus Cawangan Universiti Luar Negara dan Pusat Pendidikan Jarak Jauh.⁶⁴ Peranan Kolej Swasta adalah dalam menawarkan sijil dan diploma dan menyediakan pelajar untuk menduduki peperiksaan profesional luaran pada tahap pertama. Bagi tahap kedua, pelajar yang layak boleh menyambung program ijazah yang diberi pilihan untuk memilih sama ada program *Split Degree* (program berkembar dan pemindahan jam kredit) ataupun *Entire Degree* (Program Waralaba (*franchised*), Program 3+1 di universiti luar negara, pengijazahan tempatan, dan program pendidikan jarak jauh). Manakala, tiga institusi pendidikan tinggi swasta yang lain pula berperanan dalam menawarkan pengajian berkelayakan ijazah dan sarjana secara tempatan.

Dalam era 2000-an pula, pendidikan tinggi di Malaysia menjadi lebih terbuka dengan penawaran tempat pengajian kepada pelajar-pelajar dari luar negara melanjutkan pengajian di Malaysia melalui dasar pengantarabangsaan pendidikan tinggi. Dekad 2000-an juga merupakan era penubuhan universiti kolej dan universiti swasta berdasarkan kelayakan tersendiri. Pada tahun-tahun ini, pendidikan tinggi swasta lebih berasaskan perniagaan ataupun *higher education as business*.⁶⁵ Misalnya, langkah kerajaan untuk melibatkan sektor korporat swasta dalam meluaskan pendidikan tinggi telah dirintis oleh pengasas Sunway Group iaitu Tan Sri Jeffrey Cheah dengan menubuhkan Sunway University, kampus cawangan Monash University, Jeffrey Cheah School of Medicine and Health Sciences, Sunway International Schools dan Sunway College.⁶⁶ Pada akhir tempoh Rancangan Malaysia Ketujuh (1996-2000), kolej dan universiti swasta berkemampuan dalam menyediakan sejumlah 32,480 tempat bagi peringkat ijazah, 116,265 tempat bagi peringkat diploma dan 60,840 tempat bagi peringkat sijil.⁶⁷

Sehingga tahun 2000 juga, 30 buah IPTS telah diberi kelulusan untuk mengendalikan program 3+0 dengan universiti luar negara seperti Britain, New Zeland, Perancis dan Australia dalam bidang kejuruteraan, perniagaan, teknologi maklumat dan komputer, muzik, seni bina, perakaunan, komunikasi serta hospitaliti.⁶⁸ Selain itu bilangan IPTS berdaftar pula menjadi 470 setakat tahun 2000. Sejak pelaksanaan Akta 555, 8 buah universiti swasta dan 4 buah kampus cawangan universiti swasta ditubuhkan di Malaysia. Berikut merupakan antara universiti dan kampus cawangan yang ditubuhkan menerusi Akta 555 pada tahun 1999 dan 2000.

Jadual 1.4: Universiti dan Kampus Cawangan yang ditubuhkan pada tahun 1999 dan 2000

IPTS	Tahun Penubuhan
UNIVERSITI	
Multimedia University (MMU)	1999
Universiti Tenaga Nasional (UNITEN)	1999
Universiti Tun Abdul Razak (UNITAR)	1999
Universiti Teknologi PETRONAS (UTP)	1999
International Medical University (IMU)	1999
Universiti Industri Selangor (UNISEL)	2000
Univerisit Terbuka Malaysia (UNITEM)	2000
Malaysian University of Science and Technology (MUST)	2000
KAMPUS CAWANGAN	
Monash University Sunway Malaysia (MUSM)	1999
Curtin University of Technology Sarawak, Malaysia (CSM)	1999
University of Nottingham in Malaysia (UniM)	2000
FTMS – DeMonfort University (FDMU)	2000

Sumber: Kementerian Pendidikan Malaysia, *Pembangunan Pendidikan 2001-2010: Perancangan Bersepadu Penjana Kecemerlangan Pendidikan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2001, hlm. 1-12.

Oleh itu, tidak dapat dinafikan bahawa tahun 1990-an merupakan era liberalisasi pendidikan tinggi dan tahap permulaan pendidikan tinggi negara sebagai hub pendidikan serantau. Tahun 2000 pula menyaksikan langkah awal dasar pengantarabangsaan untuk melebihi enrolmen pelajar luar negara di institusi-institusi pendidikan tinggi Malaysia. Misalnya, banyak kampus cawangan universiti dan kolej luar negara telah ditubuhkan di Malaysia untuk mengembangkan hubungan antarabangsa melalui sektor pendidikan tinggi.

Era Dasar Wawasan Negara, 2001-2010

Malaysia terus meningkatkan enrolmen pelajar antarabangsa khususnya dari negara-negara Asia Tenggara dan Asia Timur tetapi dalam jumlah yang ramai menerusi dasar *massification* mulai tahun 2001.⁶⁹ Hal ini adalah kerana kerajaan mengutamakan dasar pendemokrasian dan pengantarabangsaan pendidikan tinggi secara besar-besaran berasaskan Perancangan Jangka Panjang Ketiga 2001-2010.⁷⁰ Kedua-dua konsep ini dilaksanakan selari dengan perkhidmatan pendidikan tinggi swasta untuk meningkatkan pendapatan negara melalui enrolmen pelajar antarabangsa. Selain itu, The Malaysian Association of Private Colleges (MAPCO) telah ditukar nama kepada The Malaysian Association of Private Colleges and Universities (MAPCU) pada tahun 2002. Langkah ini diambil untuk menyelaraskan proses penubuhan kolej dan universiti cawangan luar negara di Malaysia dan bagi menaikkan status kolej swasta kepada universiti kolej dan universiti.⁷¹ Sehubungan dengan itu, kerajaan telah menubuhkan Kementerian Pendidikan Tinggi (Ministry of Higher Education, MOHE) pada tahun 2004 bagi mewujudkan sistem pendidikan tinggi yang selaras; Agensi Kelayakan Malaysia (Malaysian Qualifications Agency, MQA) pada tahun 2007 bagi menjamin kualiti pendidikan tinggi di IPT.⁷²

Kedua-dua badan ini berperanan penting dalam mempercepatkan pertumbuhan IPTA dan IPTS dan membawa tahap pendidikan tinggi ke arah piawaian antarabangsa.⁷³ Hal ini bermakna, kesemua program yang ditawarkan di IPTS perlu tertakluk berdasarkan piawaian berkelayakan Agensi Kelayakan Malaysia.⁷⁴ Sehingga tahun 2007, 4000 kursus dari pra-universiti hingga ke program kedoktoran telah menerima akreditasi daripada MQA.⁷⁵ Agensi ini juga diwujudkan sebagai badan kawalan kualiti yang memastikan pendidikan tinggi yang ditawarkan oleh IPTS berkualiti tinggi. Ketersediaan MQA memudahkan universiti swasta tempatan membuka program setempat kepada pelajar antarabangsa. Tamsilnya, bilangan pelajar bagi program tempatan di Multimedia Universiti (MMU) adalah seramai 21,000 orang dan daripada jumlah tersebut 3,800 orang adalah daripada kalangan pelajar antarabangsa pada tahun 2007.⁷⁶ Pada tahun tersebut juga, lebih 500 IPTS ditubuhkan di Malaysia di samping 20 IPTA dan daripada jumlah tersebut, 30 IPTS telah dikategorikan sebagai universiti ataupun universiti kolej.⁷⁷

Pada era pengantarabangsaan pendidikan tinggi, IPTS memainkan peranan sebagai penyumbang utama bagi peningkatan ekonomi negara. Misalnya, pada tahun 2009, perbelanjaan setiap pelajar antarabangsa di Malaysia dianggarkan mencecah RM 30,000 iaitu bersamaan dengan US10,000 setiap tahun.⁷⁸ Sehubungan dengan itu, Merrill Lynch⁷⁹ menganggarkan pendapatan negara sebanyak RM 3 billion setiap tahun hanya daripada sektor IPTS menerusi pengenalan program pengantarabangsaan di institusi-institusi tersebut.⁸⁰ Tambahan pula, pada akhir tahun 2009 direkodkan bahawa paling ramai pelajar antarabangsa yang melanjutkan pelajaran di Malaysia adalah dari negara-negara Timur Tengah seperti Iran, Yeman, Iraq, Saudi Arab,

Jordan, Oman, Turki, wilayah Syria-Arab, wilayah Palestin dan Mesir.⁸¹ Perkara ini menunjukkan perkembangan drastik sektor pendidikan tinggi swasta yang menjadi sektor perusahaan pendidikan terpenting melalui proses pengantarabangsaan pendidikan tinggi. Berikut merupakan perbandingan enrolmen pelajar antarabangsa di IPTA dan IPTS dari tahun 2002 sehingga tahun 2010.

Tahun	Institusi Pendidikan Tinggi	
	IPTA	IPTS
2002	5,045	22,827
2003	5,239	25,158
2004	5,735	25,939
2005	6,622	33,903
2006	7,941	36,449
2007	14,324	33,604
2008	18,486	50,674
2009	22,456	58,294
2010	24,214	62,705

Sumber: Tham Siew Yean, "Private Higher Education Institutions", dalam Tham Siew Yean (ed.), *Internationalizing Higher Education in Malaysia: Understanding, Practices and Challenges*, Singapore: Insititute of Southeast Asian Studies, 2013, hlm. 80.

Jadual 1.5 menunjukkan peningkatan dua kali ganda pelajar antarabangsa di IPTS berbanding IPTA dari tahun 2002 sehingga 2010. Dengan peningkatan pelajar antarabangsa, kebanyakan IPTS dapat memasarkan institusi mereka di arena global. Selain itu, perkara ini juga selaras dengan matlamat IPTS menjelang 2010: berganding bahu dengan kerajaan dan IPTA untuk menjadikan Malaysia sebagai pusat kecemerlangan pendidikan serantau. Sehubungan dengan itu, IPTS turut menggunakan segala jaringan bagi merapatkan kerjasama bestari dengan industri untuk meningkatkan kemahiran pelajar dan menyediakan pelajar untuk alam pekerjaan serta mencari jalan untuk meningkatkan mutu pendidikan dengan membawa perubahan melalui program khas.⁸² Seiring dengan matlamat tersebut, IPTS juga berperanan sebagai 'pelengkap' kepada institusi pendidikan tinggi awam Malaysia dalam aspek pelajar sebagai *clientele* dan penawaran bidang pengajian sebagai langkah utama.

Permintaan Pelajar (Clientele)

Dari sudut pandangan *clientele*, IPTS memainkan peranan sebagai pelengkap dalam menawarkan jalan alternatif kepada pelajar untuk meneruskan pengajian tinggi. Misalnya, IPTS mengisi kesosongan dalam menawarkan pendidikan tinggi yang berkualiti kepada pelajar yang tidak mendapat tempat di universiti-universiti awam.⁸³ Walaupun dasar kuota telah berubah kepada dasar merit tetapi pelaksanaan sistem merit yang sah tidak dapat dikenal pasti kerana masih terdapat dua laluan berbeza untuk memasuki IPTA.⁸⁴ Sumbangan IPTS dapat dilihat dalam memberikan peluang kepada pelajar bukan Bumiputera yang berkelayakan dan mereka yang tidak mendapat tempat di IPTA. Hal ini menyebabkan 95% *clientele* (pelajar) di IPTS adalah daripada golongan bukan bumiputera.⁸⁵ Berikut merupakan perbandingan enrolmen pelajar di IPTA dan IPTS dari tahun 2001 sehingga 2006 berdasarkan jenis program.

Jadual 1.6: Enrolmen pelajar ke Institusi Pendidikan Tinggi di Malaysia dari Tahun 2001-2006

Program	2001	2002	2003	2004	2005	2006
IPTA						
Diploma	92,809	67,807	69,157	62,136	60,911	67,628
Sarjana Muda	182,649	184,190	192,288	194,470	209,148	223,968
Diploma Pascasiswazah	430	433	530	439	546	330
Sarjana	24,884	25,527	27,316	30,711	28,877	30,347
Kedoktoran	3,856	3,882	5,068	6,222	7,639	8,752
Jumlah	304,628	281,839	294,359	293,978	307,121	331,025
IPTS						
Sijil	91,542	93,393	88,632	84,212	50,627	68,442
Diploma	117,090	129,929	131,947	130,265	101,311	123,937
Sarjana Muda	59,965	67,062	90,631	105,325	101,395	124,071
Sarjana	2,176	4,019	3,048	2,981	4,849	6,477
Kedoktoran	131	197	86	108	598	860
Jumlah	270,904	294,600	314,344	322,891	258,825	323,787

Sumber: Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", *Kajian Malaysia*, Jil. XXV, No. 1, Jun 2017, hlm. 5.

Berdasarkan Jadual 1.6, 60% pelajar meneruskan program Sarjana Muda dengan penurunan drastik dalam enrolmen pelajar dalam program Diploma di IPTA.⁸⁶ Manakala, 40% pelajar di IPTS meneruskan pengajian Diploma di mana lebih kurang sama dengan kadar enrolmen program Sarjana Muda.⁸⁷ Selain itu, lebih 20% pelajar IPTS mengambil program pensijilan. Dalam membandingkan kedua-dua IPTA dan IPTS, pelajar pascasiswazah masing-masing hanya meliputi kira-kira 10% dan 2%.⁸⁸ Perbezaan peratusan *clientele* dalam setiap tahap program mendedahkan IPTA dan IPTS saling melengkapi antara satu sama lain dalam mengembangkan institusi pendidikan tinggi negara dengan memenuhi kumpulan pelanggan (pelajar) yang berlainan berdasarkan program yang ditawarkan.

Bidang Pengajian

Di samping itu, peluang untuk melanjutkan pengajian di institusi swasta dalam bidang atau kursus yang diminati juga menjadi salah satu sebab perkembangan pendidikan tinggi swasta di Malaysia. Dalam isu ini, pelajar mempunyai alternatif lain untuk melanjutkan pelajaran dalam bidang yang diminati di IPTS.⁸⁹ Selain itu, medium pembelajaran di IPTS adalah dalam Bahasa Inggeris yang menjadi kelebihan bagi pelajar untuk meluaskan peluang pekerjaan mereka. Kedua, kebanyakan IPTS menawarkan program ijazah berkembar (*twinning programme*) dengan universiti luar negara secara tempatan.⁹⁰ Melalui program ini, kualiti pengajian luar negara dapat dicapai dengan yuran pengajian dan kos sara hidup yang rendah. Kualiti ataupun kaedah pembelajaran ini meningkatkan kebolehpasaran graduan IPTS jika dibandingkan dengan graduan institusi pendidikan tinggi awam.

Selain itu, institusi pendidikan swasta tidak menawarkan bidang-bidang seperti sains pertanian, perhutanan, perikanan dan veterinar sehingga tahun 2008. Selain itu, IPTS juga kurang memberikan perhatian dalam program sains sosial dan kemanusiaan. Melainkan psikologi, bidang pengkhususan lain seperti sejarah, geografi, sains politik, kerja sosial, sosiologi, antropologi dan falsafah tidak ditawarkan di IPTS.⁹¹ Kesusasteraan dan kajian kebudayaan hanya terdapat di tiga institusi swasta dan subjek-subjek ini mempunyai kaitan dengan bidang komunikasi atau kewartawanan. Tambahan lagi, hanya terdapat 2 bidang ekonomi di IPTS dan bidang seperti pengurusan, kewangan, perbankan atau perdagangan ditawarkan secara gabungan ataupun sebagai bidang pengkhususan. Manakala, kedudukan program sains sosial dan kemanusiaan di IPTA adalah mantap khususnya di 4 universiti penyelidikan – Universiti Malaya (UM), Universiti Sains Malaysia (USM), Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) dan Universiti Putra Malaysia (UPM).⁹²

Oleh sebab IPTS lebih berasaskan perusahaan dan industri, kebanyakan bidang yang ditawarkan adalah berdasarkan sains dan perniagaan – sains kejuruteraan, komputer dan teknologi maklumat dan bidang perniagaan.⁹³ Dalam tahun-tahun pasca 2000, bidang kejuruteraan yang ditawarkan secara luas di IPTS merangkumi bidang elektrik dan elektronik, sistem komunikasi, sistem informasi di samping sivil, mekanikal, mekatronik dan alam sekitar.⁹⁴ Bidang perniagaan pula termasuk pengurusan, pemasaran, perakaunan atau pentadbiran perniagaan di samping perdagangan, keusahawanan, kajian sekretariat, pengurusan runcit, perhubungan awam, pengurusan operasi dan pengurusan acara.⁹⁵ Sebaliknya, bidang seperti sejarah yang dikatakan tiada nilai komersial telah ditamatkan di Taylor University College. IPTA pula memberikan pendekatan komprehensif dalam pendidikan universiti manakala institusi swasta mengutamakan pasaran dalam pilihan kursus yang

ditawarkan.⁹⁶ Dalam perkara ini, dapat dilihat IPTS dan IPTA saling melengkapinya antara satu sama lain dalam bidang pengajian untuk mewujudkan graduan yang mempunyai nilai kebolehpasaran yang tinggi.

Kesimpulan

Ketiadaan keperluan bagi pendidikan tinggi menyebabkan pentadbiran British pada awalnya tidak mengendahkan penubuhan institusi pendidikan tinggi di Tanah Melayu. Sehingga kemerdekaan, hanya terdapat sebuah universiti (Universiti Malaya) yang dikategorikan sebagai universiti awam. Pada tahun-tahun sebelum 70-an, pendidikan tinggi terhad kepada golongan elit dan konsep elitisme membentuk sistem pendidikan negara. Hal ini disebabkan oleh tumpuan kerajaan hanya terhadap pendidikan sekolah rendah dan menengah. Pada era tersebut, terdapat beberapa kolej yang beroperasi tetapi hanya berperanan sebagai pusat tuisyen ataupun menawarkan program kursus pendek bagi melatih pelajar lepasan sekolah dan pelajar yang gagal mendapat tempat di universiti awam untuk mendapat pekerjaan ataupun memulakan perniagaan persendirian.

Dasar pendidikan kerajaan yang berunsur elitisme telah membuka ruang kepada pertumbuhan institusi swasta di Malaysia. Misalnya, dekad 70-an mewajarkan penubuhan institusi pendidikan tinggi swasta berikutan pengaliran keluar ramai pelajar bukan bumiputera ke luar negara bagi melanjutkan pelajaran. Hal ini kerana kemasukan ke universiti awam telah diketatkan berasaskan kuota etnik di universiti awam. Oleh itu, untuk mempromosikan penubuhan institusi pendidikan tinggi dan untuk mengurangkan pengaliran mata wang Malaysia, beberapa kolej swasta telah diwujudkan. Namun begitu, peranan kolej-kolej tersebut terhad kepada menjalankan program pra-universiti, menyediakan pelajar ke alam pekerjaan dan menjalankan kursus bahasa dan komunikasi. Perkara ini mencerminkan usaha awal kerajaan dalam menjalankan pendemokrasian pendidikan tinggi melalui penubuhan kolej swasta pada era tersebut. Justeru, dekad 70-an menyaksikan penubuhan institusi pendidikan tinggi swasta di Malaysia.

Peranan institusi pendidikan tinggi swasta pada dekad 80-an lebih menjurus kepada aksesibiliti dan menampakkan perkembangan yang amat memberangsangkan. Hal ini adalah kerana banyak kolej swasta mula diwujudkan pada tahun-tahun ini dengan menjalankan hubungan akademik dengan universiti luar negara. Hubungan akademik tersebut melahirkan program pemindahan kredit dan program berkembar yang mendorong ramai pelajar tempatan terutamanya pelajar bukan bumiputera menggunakan platform kolej swasta untuk melanjutkan pelajaran di universiti luar negara. Dalam era tersebut, hanya beberapa kolej yang diizinkan untuk menjalankan program pengijazahan dan kebanyakan kolej hanya menawarkan program pensijilan dan diploma.

Situasi ini berubah pada dekad 90-an kerana Institusi Pendidikan Tinggi Swasta (IPTS) mula berkembang pesat baik dari segi pendidikan mahupun kewangan. Dasar liberalisasi kerajaan untuk menjadikan institusi pendidikan tinggi negara sebagai hub pendidikan serantau memangkin perkembangan IPTS di Malaysia. Selain itu, kerajaan telah menggalakkan pengkorporatan dalam pendidikan tinggi iaitu penggabungan kolej swasta dan pihak perusahaan. Pelaburan sektor swasta dalam pendidikan pada ketika ini sangat penting berikutan permintaan tinggi terhadap tenaga kerja profesional dan mahir untuk sektor perindustrian menjelang tahun 2020. Sejurus selepas pelaksanaan dasar pengkorporatan, institusi pendidikan swasta mula menawarkan kursus-kursus berorientasi pekerjaan dan yang tidak terdapat di institusi

pendidikan tinggi awam.

Tambahan lagi, organisasi dan pentadbiran IPTS menjadi lebih kukuh pada tahun 1990-an kerana pelaksanaan akta-akta pendidikan baharu dan persatuan yang membolehkan IPTS dapat dikendalikan secara persendirian. Antara akta yang diperkenalkan adalah seperti Akta Majlis Pendidikan Tinggi Negara 1996, Akta Institusi Pendidikan Tinggi Swasta 1996, Akta Lembaga Akreditasi Negara 1996, Akta Perbadanan Tabung Pendidikan Tinggi Negara 1996, The Malaysian Association of Private College (MAPCO) 1997 dan Akta 555 (1998) yang membolehkan pelajar memperoleh ijazah penuh, 3+0 di IPTS tempatan. Oleh itu, dapat disimpulkan bahawa peranan IPTS sehingga tahun 1999 adalah untuk menyediakan pasaran pekerjaan kepada graduan melalui proses pengkorporatan dan penambahbaikan mekanisma kualiti pendidikan MQA.

Permulaan abad ke-21 menyaksikan IPTS sebagai laluan majoriti pelajar dan bagi menyelaraskan dan meningkatkan kualiti pendidikan di IPTS, Kementerian Pendidikan Tinggi Malaysia telah diwujudkan pada tahun 2004 dan Agensi Kelayakan Malaysia pada tahun 2007. Peningkatan enrolmen pelajar di IPTS daripada IPTA menyebabkan pendidikan tinggi di IPTS mula dilihat sebagai komoditi perusahaan. Selain itu, IPTS juga berusaha untuk meninggikan statusnya setaraf dengan universiti awam ataupun universion luar negara. Berikutan itu, dasar pengantarabangsaan telah dimulakan sebagai tahap awal. Pengenalan dasar pengantarabangsaan pendidikan tinggi memberi laluan kepada penubuhan kampus cawangan universiti luar negara di Malaysia dan perubahan status beberapa kolej kepada universion swasta dan universion kolej.

Selanjutnya, dasar massification diterapkan untuk menarik lebih pelajar antarabangsa ke IPT negara melalui proses pengantarabangsaan dari tahun 2001-2010. Proses pengantarabangsaan yang dijalankan secara intensif oleh IPTS telah menjamin peningkatan pendapatan negara melalui enrolmen pelajar antarabangsa. Pada tahap ini juga IPTS dilihat sebagai hub pendidikan negara dan sebuah platform yang menjamin pasaran kerja bagi kebanyakan graduan IPTS. Bukan itu sahaja, kejayaan IPTS yang dapat diukur melalui peranan pelengkapannya bagi Institusi Pendidikan Tinggi Awam berasaskan clientele dan bidang pengajian yang ditawarkan.

Melalui perbincangan di atas, dapat disimpulkan bahawa IPTS telah berkembang dari pusat tuisyen kepada universiti bertaraf dunia. Selain itu, IPTS juga berperanan dalam mengembangkan pendidikan tinggi negara di persada dunia terutamanya melalui dasar pengantarabangsaan untuk menjamin kualiti pendidikan, menjana pendapatan negara dan pasaran kerja. Oleh itu, enam kolej swasta telah dipilih sebagai kajian kes untuk meneliti peranannya sebagai pelengkap pendidikan tinggi kerajaan, menyediakan guna tenaga penuh, penjana pendapatan, sebagai hub kecemerlangan akademik dan mengantarabangsakan pendidikan tinggi.

Nota

¹ Rosnani Hashim, "Education and Nation Building", dalam Syed Arabi Idid, ed., *Malaysia at 50, Achievement and Aspirations*, Petaling Jaya: Thomson Learning, 2008, hlm. 42.

² Charles Hirschman, "Educational Patterns in Colonial Malaya", hlm. 488 dan Rosnani Hashim, "Education and Nation Building", hlm. 44.

³ K.G. Tregonning, "Tertiary Education in Malaya: Policy and Practice 1905-1962", *Journal of Malayan Branch of Royal Asiatic Society (JMBRAS)*, Jil.63, No.1 (258), 1990, hlm. 1.

⁴ Ibid

⁵ Ibid.

- ⁶ Ibid., hlm. 2.
- ⁷ K.G. Tregonning, "Tertiary Education in Malaya: Policy and Practice 1905-1962", hlm. 2.
- ⁸ Sir Shenton Thomas merupakan gabenor terakhir dan ketua komandor bagi Negeri-negeri Selat (NNS); Pesuruhjaya Tinggi bagi Negeri-Negeri Melayu Bersekutu (NNMB) dari tahun 1934-1946 menggantikan Sir Cecil Clementi. Kempen Malaya dan pertempuran Singapura menentang kuasa Jepun merupakan antara peristiwa penting dalam tempoh pentadbiran Sir Shenton Thomas di Tanah Melayu. Lihat, B. Montgomery, *Shenton of Singapore: Governor and Prisoner of War*, Singapore: Times Books International, 1984, hlm. 17 dan 207; "Sir Cecil Clementi Resigns Governorship", *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (1884-1942)*, 15 June 1934, hlm.1.
- ⁹ A.J. Stockwell, "The Crucible of the Malayan Nation: The University and the Making of a New Malaya, 1938-1962", hlm.1156.
- ¹⁰ K.G. Tregonning, "Tertiary Education in Malaya: Policy and Practice 1905-1962", hlm. 2.
- ¹¹ *Education Guide Malaysia (Edisi ke-3)*, Kuala Lumpur: Challenger Concept (M) Sdn. Bhd., 1996, hlm. 31.
- ¹² Ibid.
- ¹³ A.J. Stockwell, "The Crucible of the Malayan Nation: The University and the Making of a New Malaya, 1938-1962", hlm. 1149.
- ¹⁴ Correspondence of *The Times*, "Education in Malaya, Six Year Programme", England: University Microfilms Limited, 1949.
- ¹⁵ Ibid.
- ¹⁶ Educational Planning and Research Division, *Education in Malaysia, A Journey to Excellence*, Putrajaya: Ministry of Education, 2008, hlm.73 dan Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia, *Laporan Jawatankuasa Mengkaji, Menyemak, dan Membuat Perakuan Tentang Perkembangan dan Hala Tuju Pendidikan Tinggi Malaysia*, Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA), 2006, hlm. 25.
- ¹⁷ Fatimah Hamid Don, "Peranan Institusi Pelajaran Tinggi: Satu Perbandingan Peranan dalam Tahun-tahun 70an dan 80an Terhadap Pembangunan Negara", kertas kerja Seminar Pengangguran Siswazah, Anjuran Persatuan Mahasiswa Universiti Malaya, 19 Disember 1987, hlm. 1.
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ "Stamford College Diploma in Bussiness Administration", *The Straits Times*, 18 January 1964, hlm. 12.
- ²⁰ <https://www.thestar.com.my/news/education/2017/09/17/the-evolution-of-education/>. Diakses pada 13 Mac 2019.
- ²¹ Abdul Rahman Haji Ismail dan Mahani Musa, "Sejarah Perkembangan dan Pembangunan Pendidikan Tinggi di Malaysia sehingga 2007", dalam Zailan Moris, ed., *50 Tahun Pembangunan Pendidikan Tinggi di Malaysia (1955-2007)*, Pulau Pinang: Universiti Sains Malaysia, hlm.20.
- ²² Abdul Rahman Arshad, *Unity and Education in Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka 2009, hlm 56.
- ²³ Ibid.
- ²⁴ Tan Ai Mei, *Malaysian Private Higher Education: Globalisation, Privatisation, Transformation and Marketplaces*, London: Asean Academic Press Ltd., 2002, hlm.8.
- ²⁵ Molly N.N.Lee, *Restructuring Higher Education in Malaysia*, Pulau Pinang: School of Educational Studies, Universiti Sains Malaysia, 2004, hlm. 49.
- ²⁶ Temubual dengan Dr. Viswanathan Selvaratnam, Rumah Kediaman di Bangsar, 21 September 2018. Dr. Viswanathan Selvaratnam pernah berkhidmat sebagai pensyarah di Universiti Malaya dan Universiti Kebangsaan Malaysia di Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran Awam. Selain itu, beliau juga ialah mantan pengarah Regional Institute of Higher Education and Development di Singapura dan pakar Pendidikan Tinggi di 'The World Bank'.
- ²⁷ Ibid.
- ²⁸ Abdul Rahman Haji Ismail dan Mahani Musa, "Sejarah Perkembangan dan Pembangunan Pendidikan Tinggi di Malaysia sehingga 2007", hlm. 29.
- ²⁹ Fatimah Hamid Don, "Peranan Institusi Pelajaran Tinggi: Satu Perbandingan Peranan dalam Tahun-tahun 70an dan 80an Terhadap Pembangunan Negara", hlm. 9.
- ³⁰ Nik Azis Nik Pa dan Noraini Idris, *Perjuangan Memperkasakan Pendidikan di Malaysia, Pengalaman 50 Tahun Merdeka*, Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn Bhd, 2008, hlm. 649.
- ³¹ <https://www.thestar.com.my/news/education/2017/09/17/the-evolution-of-education/>.
- ³² Temubual dengan Dr. Viswanathan Selvaratnam.
- ³³ "Super' College on 15,000 acre site", *The Straits Times*, 30 Januari 1972, hlm. 4.
- ³⁴ Ibid.
- ³⁵ "Proposed Genting College Sold to Government", *The Straits Times*, 9 Mac 1979.

- ³⁶ “80% Sure of ‘A’ Top Pass, The Stamford College Way”, *New Nation*, 3 Mac 1973, hlm. 17.
- ³⁷ Ibid.
- ³⁸ Shahril Marzuki, Saedah Siraj, Zainun Ishak dan Lee Pau Wing, *Pendidikan di Malaysia*, Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd., 1998, hlm. 143.
- ³⁹ Tan Ai Mei, *Malaysian Private Higher Education: Globalisation, Privatisation, Transformation and Marketplaces*, hlm. 110.
- ⁴⁰ Ibid.
- ⁴¹ Fatimah Hamid Don, “Peranan Institusi Pelajaran Tinggi: Satu Perbandingan Peranan dalam Tahun-tahun 70an dan 80an Terhadap Pembangunan Negara”, hlm. 5.
- ⁴² Ibid.
- ⁴³ Ibid.
- ⁴⁴ Tan Ai Mei, *Malaysian Private Higher Education: Globalisation, Privatisation, Transformation and Marketplaces*, hlm. 110.
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ Ibid.
- ⁴⁷ Ibid., hlm. 111.
- ⁴⁸ Fatimah Hamid Don, “Peranan Institusi Pelajaran Tinggi: Satu Perbandingan Peranan dalam Tahun-tahun 70an dan 80an Terhadap Pembangunan Negara”, hlm. 9.
- ⁴⁹ Shahril Marzuki, Saedah Siraj, Zainun Ishak dan Lee Pau Wing, *Pendidikan di Malaysia*, hlm. 141.
- ⁵⁰ <https://www.thestar.com.my/news/education/2017/09/17/the-evolution-of-education/>.
- ⁵¹ Wan Chang Da, “Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers”, *Kajian Malaysia*, Jil. XXV, No. 1, Jun 2017, hlm. 3.
- ⁵² Tan Ai Mei, *Malaysian Private Higher Education: Globalisation, Privatisation, Transformation and Marketplaces*, hlm. 112.
- ⁵³ Tan Ai Mei, *Malaysian Private Higher Education: Globalisation, Privatisation, Transformation and Marketplaces*, hlm. 115.
- ⁵⁴ Ibid., hlm. 116.
- ⁵⁵ Ibid., hlm. 120.
- ⁵⁶ Ibid., hlm. 122.
- ⁵⁷ Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia, *Laporan Jawatankuasa Mengkaji, Menyemak, dan Membuat Perakuan Tentang Perkembangan dan Hala Tuju Pendidikan Tinggi Malaysia*, Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA), 2006, hlm. 44.
- ⁵⁸ Ibid., hlm. 45.
- ⁵⁹ Ibid.
- ⁶⁰ Nik Azis Nik Pa dan Noraini Idris, *Perjuangan Memperkasakan Pendidikan di Malaysia, Pengalaman 50 Tahun Merdeka*, hlm. 625 dan Abdul Rahman Haji Ismail dan Mahani Musa, “Sejarah Perkembangan dan Pembangunan Pendidikan Tinggi di Malaysia sehingga 2007”, hlm. 31.
- ⁶¹ <http://mapcu.sites.apiit.edu.my/>. Diakses pada 27 Mac 2019.
- ⁶² <https://www.thestar.com.my/news/education/2017/09/17/the-evolution-of-education/>. Lihat juga Kementerian Pendidikan Malaysia, *Pembangunan Pendidikan 2001-2010: Perancangan Bersepadu Penjana Kecemerlangan Pendidikan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2001, hlm. 1-11.
- ⁶³ <https://www.thestar.com.my/news/education/2017/09/17/the-evolution-of-education/>.
- ⁶⁴ Santi Ramanathan, “The Development of Private Higher Education in Malaysia over the Last Three Decades: Achievement, Challenges and Future Prospects”, Disertasi Sarjana, Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran, Universiti Malaya, 2001, hlm. 15.
- ⁶⁵ <https://www.chronicle.com/article/Yes-Higher-Ed-Is-a-Business/242852>. Diakses pada 9 April 2019.
- ⁶⁶ <https://www.thestar.com.my/news/education/2017/09/17/the-evolution-of-education/>.
- ⁶⁷ *Rancangan Malaysia Kelapan 2001- 2005*, Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Malaysia, 2001, hlm 110.
- ⁶⁸ Kementerian Pendidikan Malaysia, *Pembangunan Pendidikan 2001-2010: Perancangan Bersepadu Penjana Kecemerlangan Pendidikan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2001, hlm. 1-11.
- ⁶⁹ Yang Farina, Koo Yew Lie dan Yazrina Yahya, *Internationalisation of Higher Education: Insights from Malaysian Higher Education Institutions*, Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Malaysia, hlm. 17.
- ⁷⁰ Nik Azis Nik Pa dan Noraini Idris, *Perjuangan Memperkasakan Pendidikan di Malaysia, Pengalaman 50 Tahun Merdeka*, hlm. 649.
- ⁷¹ <http://mapcu.sites.apiit.edu.my/>.

- ⁷² Tham Siew Yean, ed., "Private Higher Education Institutions: Development and Internationalization", Tham Siew Yen, *Internationalizing Higher Education in Malaysia: Understanding, Practices and Challenges*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2013, hlm. 72.
- ⁷³ Santi Ramanathan, "Internationalization Efforts Among Malaysian Private Universities: An Empirical Evaluation", Disertasi Ph.D., Jabatan Pengajian Pentadbiran dan Politik, Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran, Universiti Malaya, 2010, hlm. 8.
- ⁷⁴ Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", hlm. 10.
- ⁷⁵ Ibid.
- ⁷⁶ Tham Siew Yean, ed., "Private Higher Education Institutions: Development and Internationalization", Tham Siew Yen, *Internationalizing Higher Education in Malaysia: Understanding, Practices and Challenges*, hlm. 72.
- ⁷⁷ Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", hlm. 1.
- ⁷⁸ Abdul Rahim dan Asmat Nizam Abdul Talib, "A Case Study of an Internationalization Process of a Private Higher Education Institution in Malaysia", *Gadjah Mada International Journal of Business*, Jil. 15, No.3, 2013, hlm. 7.
- ⁷⁹ Merrill Lynch ialah nama pemasaran Bank of America Corporation bagi perbankan global dan perniagaan pasaran sedunia. <https://www.ml.com/about-merrill-lynch.html>. Diakses pada 9 April 2019.
- ⁸⁰ Abdul Rahim dan Asmat Nizam Abdul Talib, "A Case Study of an Internationalization Process of a Private Higher Education Institution in Malaysia", hlm. 8.
- ⁸¹ Mohd Ismail Abd Aziz dan Dona Abdullah, "Towards Sustainability in Malaysian International Education Management", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Jil. 40, 2012, hlm. 426.
- ⁸² Datuk Dr Syed Othman Alhabshi dan Hasnan Hakim, Kertas Kerja "Pendidikan Tinggi Swasta Menjelang 2010", hlm 1-2.
- ⁸³ Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", hlm. 7.
- ⁸⁴ Ibid.
- ⁸⁵ Ibid.
- ⁸⁶ Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", hlm. 5
- ⁸⁷ Ibid.
- ⁸⁸ Ibid.
- ⁸⁹ *Majalah Massa*, 6 Disember 1997, hlm 25.
- ⁹⁰ Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", hlm.7.
- ⁹¹ Ibid., hlm. 11.
- ⁹² Ibid.
- ⁹³ Ibid.
- ⁹⁴ Wan Chang Da, "Public and Private Higher Education Institutions in Malaysia: Competing, Complementary or Crossbreeds as Education Providers", hlm. 11.
- ⁹⁵ Ibid.
- ⁹⁶ Ibid., hlm. 10-12.